

Г. В. ВЕРЕЩАГІНА, В. В. КАБЛУЧКО

ВПЛИВ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ОСНОВ НА РОЗВИТОК ПРОЦЕСІВ ОНОВЛЕННЯ ПРОДУКЦІЇ

Проаналізовано вплив інституціональних основ на розвиток процесів оновлення продукції, а саме впровадження інновацій на промислових підприємствах України, а також нормативно-правові джерела.

Ключові поняття: продукція, інновації, інноваційне законодавство, інноваційний розвиток, інноваційна активність регіонів.

The influence of the institutional foundations of the development process of updating products, namely innovation in industrial enterprises of Ukraine and normative-legal source.

Key words: products, innovation, innovative legislation, innovative development, innovation activity regions.

Інтенсивність інноваційної діяльності сьогодні багато в чому впливає на рівень економічного розвитку: у глобальній економічній конкуренції виграють країни, що забезпечують сприятливі умови для інноваційної діяльності.

Тому досить зрозумілим є той факт, що потрібно зорієнтувати діяльність підприємств і України на інноваційний напрямок. Вигадувати щось досить радикальне не потрібно, адже у світі вже існують приклади їхнього розроблення, впровадження та використання. У середині ХХ ст. для вирішення нових грандіозних завдань довелося створити систему управління інноваціями. Використання процесу оновлення продукції є невід'ємною складовою діяльності підприємств, котрі прагнуть закріпити свої позиції на ринку та продовжувати свою діяльність тривалий термін.

Науковим підґрунтям представлених у статті результатів є праці відомих учених-науковців: В. Пономаренко, В. Гусев, І. Кукурудза, А. Скрипник та інші. Проте проблема законодавчого регулювання та вплив інституціональних основ на процес оновлення продукції є досить актуальною та потребує постійного дослідження, адже законопроекти постійно змінюються.

Мета статті – висвітлення основних проблем впливу інституціональних основ на розвиток процесів оновлення продукції підприємств України.

В Україні на фоні загального зниження рівнів показників інноваційної діяльності відмічається більш стрімке зниження показників оновлення продукції (табл. 1).

З точки зору зазначених авторів, можна зробити припущення, що регрес цих показників може обумовлюватись недостатнім рівнем фінансування та економічного стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності з боку держави.

Таблиця 1

Упровадження інновацій на промислових підприємствах України

<i>Рік</i>	<i>Питома вага підприємств, що впроваджують інновації, %</i>	<i>Впроваджено нових технологічних процесів</i>	<i>у т.ч. маловідходні, ресурсо-зберігаючі</i>	<i>Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань</i>	<i>з них нові види техніки</i>	<i>Питома вага реалізованої готової продукції в області промисловості, %</i>
2000	14,8	1403,0	430,0	15323,0	631,0	
2001	14,3	1421,0	469,0	19484,0	610,0	6,8
2002	14,6	1142,0	430,0	22847,0	520,0	7,0
2003	11,5	1482,0	606,0	7416,0	710,0	5,6
2004	10,0	1727,0	645,0	3978,0	769,0	5,8
2005	8,2	1808,0	690,0	3152,0	657,0	6,5
2006	10,0	1145,0	424,0	2408,0	786,0	6,7
2007	11,5	1419,0	634,0	2526,0	881,0	6,7
2008	10,8	1647,0	680,0	2446,0	758,0	5,9
2009	10,7	1893,0	753,0	2685,0	641,0	4,8
2010	11,5	2043,0	479,0	2408,0	663,0	4,3

В інших країнах держава бере на себе від 5 до 50 % національних наукових витрат. Згідно із Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність” обсяги бюджетного фінансування науки повинні становити не менш ніж 1,7 % ВВП [5]. Однак з кожним роком питома вага бюджетних асигнувань на наукові дослідження значно знижується [Там же]. Так у 2002 р. витрати на фундаментальні дослідження становили 424,9 млн грн, а питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП становив – 1,11 %, у 2003 р. відповідно 491,2 млн грн та 1,24 %, у 2004 р. 629,7 млн грн та 1,19 %, 2005 р. 902,1 млн грн та 1,09 %, 2006 р. 1141,0 млн грн та 0,98 %, 2007 р. 1504,0 млн грн та 0,93 %, в 2008 р. 1927,4 млн грн та 0,90 % [9]. Вищенаведені цифри свідчать про збільшення фінансових відрахувань, але це пов’язано з підняттям цін на витрати при розробці інновації, а відсоток виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП з кожним роком падає.

За даними Європейської статистичної організації [10], проблема оновлення продукції підприємства розглядається в багатьох країнах світу. Тенденції їх розвитку здебільшого співпадають, проте є і відмінності. Але слід зазначити, що кількість підприємств, котрі займають оновлення, неспинно зростає.

Зокрема, питома вага організацій, котрі займаються інноваціями, представлена на рис. 1 [10]. Слід зазначити, що Україна посідає одне з провідних місць у даному рейтингу, а це говорить про її достатньо високий рівень інноваційної активності.

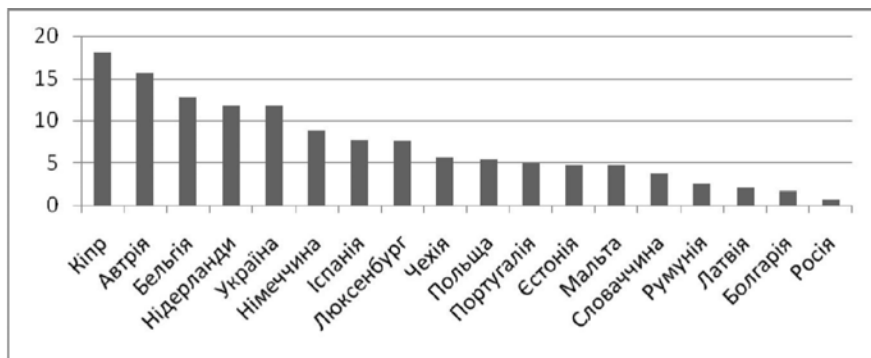

Рис. 1. Питома вага організацій, котрі займаються інноваціями

Було розглянуто питому вагу витрат на дослідження та розробку в загальному обсязі витрат підприємства (рис. 2) [10]. Слід відмітити певну залежність між витратами та кількістю інноваційних підприємств. Можна сказати, що зі збільшенням кількості інноваційних підприємств у різних країнах світу зростають витрати на інновації.

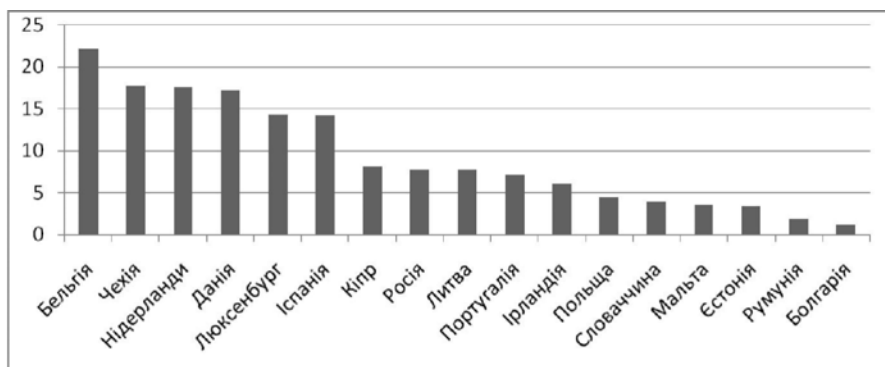

Рис. 2. Питома вага витрат в загальних витратах на технологічні інновації

Виробництву нових або значно покращених інноваційних товарів, робіт і послуг, зокрема нових для ринку, найбільше уваги приділяють підприємства

Мальти та Словаччини. Питома вага інноваційних товарів від загального обсягу, в даних країнах, становить 13,6 та 12,8 % відповідно. Проте характерним є також той факт, що в усіх розглянутих країнах дані підприємства мають місце для існування – в середньому їх частка становить 4 – 6 % від загальної кількості підприємств (рис. 3) [10].

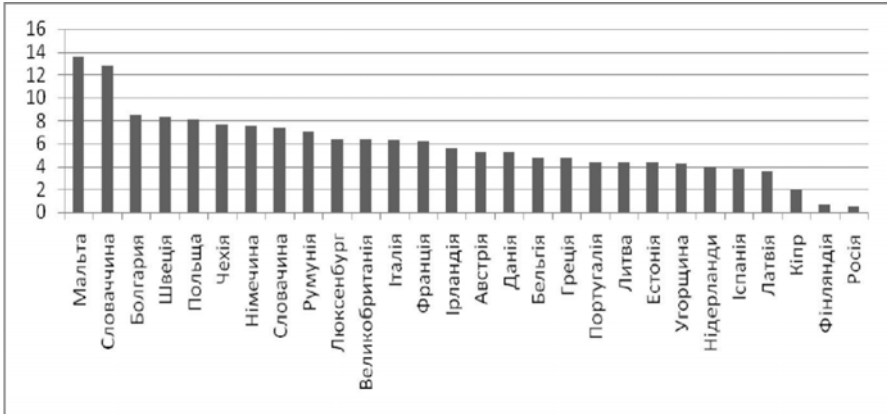

Рис. 3. Нові або значно покращенні інноваційні товари, роботи та послуги, зокрема нові для ринку (питома вага від загального обсягу товарів)

Слід також відзначити, світову тенденцію до зростання кількості організацій, які визначили інноваційну діяльність за головну (рис. 4) [10].

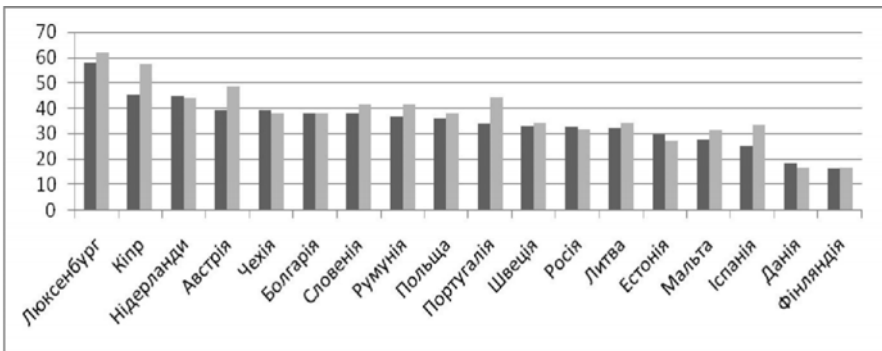

Рис. 4. Питома вага підприємств, які визначили інноваційну діяльність за головну

Для впровадження нового або значно вдосконаленого продукту чи процесу 178 підприємств придбали 565 технологій в Україні та 142 за її межами.

З них 239 придбано з устаткуванням (93), 136 – як результат досліджень і розробок (12), 112 технологій придбано разом із цілеспрямованим прийомом на роботу кваліфікованих фахівців (1), 52 – за договорами на придбання прав на патенти, за ліцензіями на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей (28) та 3 технології – за угодами на придбання технологій та ноу-хау (6) [8].

Авторами статті було проаналізовано статистичну інформацію щодо оновлення продукції за окремими регіонами України, проте з метою обґрунтування необхідності проведення подальших досліджень представлено вибіркові дані за Харківською, Полтавською, Херсонською та Волинською областями (табл. 2):

Таблиця 2
Порівняльна характеристика інноваційної активності підприємств України за регіонами

<i>показник</i> \ <i>область</i>	<i>Полтавська</i>	<i>Харківська</i>	<i>Херсонська</i>	<i>Волинська</i>
Кількість промислових підприємств, що впроваджують інновації, найменувань	38	147	25	23
Підприємства, що забезпечують запровадження інновацій на ринку, найменувань	4	11	2	1
Загальний обсяг виграт на інновації, тис.грн.	124446,2	525890,2	49469,9	88761,5
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, тис.грн.	5617452,3	1473365,5	476055,1	295513,2
Упровадження нових технологічних процесів у виробництво, найменувань	24	87	17	16
Освоєння нових видів продукції в промисловості, найменувань	72	191	71	44
Кількість підприємств, що реалізували інноваційну промислову продукцію, найменувань	382	818	220	224
Реалізація інноваційної продукції за межами України, найменувань	12	32	11	6

1. З таблиці можна зробити такі висновки. До регіонів з добре розвинутою промисловою базою відносять – Полтавську та Харківську області, це можна побачити і по результатах. Адже саме в даних регіонах ідуть найбільші витрати на інноваційну діяльність підприємств.

2. Існує пряма залежність між обсягам витрат на інновації та впровадженням нових технологічних процесів, кількістю промислових підприємств, що забезпечують інновації – чим більші витрати регіону, тим більше підприємств займаються інноваціями. Проте слід також відмітити, що за В. С. Пономаренко в загальному обсязі витрат на інновації, власні затрати підприємства займають найбільшу частину [6].

3. Більшість підприємств, лише оновлюють свій власний асортимент, впровадженням же виключно нової продукції займається лише їх мала частина – Харківська – 11 підприємств із 147, Полтавська – 4 із 48, Херсонська – 2 із 25, Волинська – 1 із 23. Така тенденція пояснюється застарілою технологічною базою підприємств та високою вартістю впровадження інновацій.

4. Аналіз показав, що підприємства займаються і експортом інноваційної продукції за межі України, доля таких підприємств в загальній їх кількості не дуже велика, але все ж таки це свідчить про високу якість інноваційної продукції цих підприємств, про її здатність конкурувати з продукцією представлена закордоном.

Загалом, можна сказати, що розвиток інновацій у регіонах країни напряму залежить від їх фінансування, а також від існуючої техніко-технологічної бази цих підприємств. Ці фактори пояснюють те, що найбільш розвинутий даний напрямок діяльності в Харківській та Полтавській областях, а не швидкими темпами розвитку відзначаються Херсонська та Волинська області.

Більшість підприємств України усвідомлює необхідність здійснення інноваційної політики у своїй діяльності, але успішне її здійснення повинно ґрунтуватися на відповідній законодавчій, нормативно-правовій базі.

Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України [1] і складається із Законів України “Про інноваційну діяльність” [3], “Про інвестиційну діяльність” [2], “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про наукову і науково-технічну експертизу”, “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків “Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка”, “Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона”, “Інститут монокристалів”, Закону України “Про спеціальну економічну зону “Яворів” та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини в цій сфері.

Правові передумови державної інноваційної політики закладені в Конституції України, в якій стаття 54 гарантує громадянам свободу наукової, технічної та інших видів творчої діяльності, захист інтелектуальної власності, авторських прав. Стаття 116 зобов’язує Кабінет Міністрів України забезпечувати

здійснення економічної політики у сфері освіти, науки і культури. Згідно з пунктом 4 цієї ж статті Кабмін розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного і культурного розвитку України [1].

Законодавче забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні започатковане Законом України “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності” [3]. Цей Закон з часом зазнав змін, і в 1998 р. був прийнятий новий Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”. Крім зазначених документів, важливе місце посідає “Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України”, яка містить головні цілі, вказує пріоритетні напрямки та принципи державної науково-технічної політики, механізми прискореного інноваційного розвитку, орієнтири структурного формування науково-технологічного потенціалу та його ресурсного забезпечення [4].

У цілому в Україні існує чимала законодавча база для здійснення і розвитку інноваційної діяльності (близько 70 документів), але все ж за кількістю і якістю нормативних законодавчих актів вона поступається подібним системам у розвинутих країнах світу.

Спостерігаються розбіжності у трактуванні основних понять за досліджуваною темою. Для більш детального аналізу були розглянуті такі нормативно правові документи: Закон України “Про інноваційну діяльність” [3], Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1 – інновація “Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства” за 2007, 2005 та 2009 рр. [4]. Зведені результати представлено в табл. 3.

У результаті аналізу вищенаведених джерел було встановлено, що існують певні розбіжності в роз’ясненні тих чи інших понять в Інструкції та Законі. Такі недоліки значно ускладнюють правильне сприйняття процесу інноваційної діяльності на підприємстві. Тому при заповненні звіту про інноваційну діяльність підприємства можуть надавати не зовсім достовірну інформацію. Також варто відмітити, що оновлена Інструкція за 2007 р., дещо відрізняється від даного документу 2005 р., та містить скорочення в роз’ясненні, що ускладнює процес її вивчення.

Для усунення вищенаведених недоліків, рекомендуємо переглянути роз’яснення до Закону України “Про інноваційну діяльність” та Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1 – інновація “Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства”, аби уникнути розбіжностей у трактуванні понять.

Таким чином, можна зробити висновок, що незадовільний стан підприємств майже всіх галузей обумовлений відсутністю протягом тривалого часу, аж до 1999 р., стратегії управління інноваційною діяльністю, а також дійового механізму інноваційного розвитку, який би забезпечив умови для безперервного створення, розвитку й розповсюдження нововведень і став основою економічного розвитку господарства.

Таблиця 3

Аналіз нормативно-правових джерел щодо визначення розбіжностей у трактування основних термінів теми

Джерело Поняття	Закон України "Про інноваційну діяльність"	Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження №1 – інновація 2007 р.	Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження №1 – інновація 2005 р.	Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження №1 – інновація 2009 р.
Інноваційна продукція	Нові конкурентоздатні товари чи послуги, що відповідають вимогам, установленим цим Законом	Ринкове впровадження нового або значно вдосконаленого товару або послуги відносно її характеристик, таких як програмне забезпечення, зручність у використанні, компоновання та підсистеми	Продукція, яка протягом останніх трьох років у різній мірі технологічно змінювалася	Ринкове впровадження нового або значно удосконаленого товару або послуги відносно її характеристик, таких як програмне забезпечення, зручність у використанні, компоновання та підсистеми. Інновація (нова або вдосконалена) може бути новою для даного підприємства, а не лише новою для даного сектора діяльності або ринку
Види інноваційної продукції		Нова для ринку, нова для підприємства	Продукція, що зазнала суттєвих технологічних змін або заново впроваджена, удосконалена продукція, інша інноваційна продукція	
Продукція, яка існує на ринку, але її параметри істотно поліпшені, нові або модифіковані	Інноваційний продукт	Нова для підприємства продукція	Удосконалена продукція	Інноваційна продукція
Обсяг реалізованої інноваційної продукції		Визначається за ціною продажу відвантаженої за межі підприємства готової продукції	Наводиться за звітний період протягом трьох років з початку її реалізації у відтискних цінах	Наводиться за звітний період за ціною продажу відвантаженої за межі підприємства готової продукції
Кількість впроваджених інновацій		Наводиться кількість упроваджених у виробництво у звітному періоді інноваційних видів продукції. Інновація вважається впровадженою, якщо вона (її результат) потрапила на ринок	Наводиться кількість освоєних і впроваджених у виробництво у звітному періоді видів інноваційної продукції. Виробництво інноваційної продукції вважається освоєним, якщо відпрацьована конструкторська і технологічна документація, освоєне технологічне устаткування, інструмент, технологічне оснащення, необхідне для виробництва цієї продукції, організовано систематичний випуск її згідно з розробленим технологічним процесом, технічна характеристика виробів, що випускаються, повністю відповідає заданим	Зазначається кількість упроваджених у виробництво у звітному періоді інноваційних видів продукції. Інновація вважається впровадженою, якщо вона (її результат) потрапила на ринок

Таким чином визначено, що існують певні розбіжності у визначенні основних інституціональних основ, а це негативно впливає на розвиток процесів оновлення продукції.

Література:

1. Конституція України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Про інвестиційну діяльність : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Про інноваційну діяльність : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1 – інновація “Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства”. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – Київ, 2011
6. Пономаренко В. С. Стратегічне управління підприємством : монографія / В. С. Пономаренко. –Х. : Основа, 1999. – 620 с.
7. “Регіони України 2010 рік”. Частина I : Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2010.
8. “Регіони України 2010”. Частина II : Статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – Київ, 2010.
9. Якість, товар, продукт. Держкомстат України, 1998 – 2010. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Eurostat regional year book 2010: Introduction. – Режим доступу : http://err.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=RY_CH_INTRO_2010

Надійшла до редколегії 15.01.2013р.

УДК 351.330.1

О. А. ДЄГТЯР

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ

Проведено концептуальний аналіз інституціонального механізму державного управління соціальною сферою як забезпечення переходу до умов сталого розвитку соціальною сферою, що дозволить програмувати прогресивні інституціональні перетворення.

Ключові слова: інституціональний механізм, соціальна сфера, державне управління, соціальне середовище, взаємодія.